

8. The Handbook of Emotion and Memory: Research and Theory / [ed. by S. A. Christianson]. – Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 1992. – 507 p.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2011

А. ЧЕСНОКОВА, М. СЕРГЕЕВА

БИЛИНГВАЛЬНАЯ СИТУАЦИЯ В УКРАИНЕ, ИЛИ ПОЧЕМУ УКРАИНЦЫ НЕ ГОВОРЯТ ПО-АНГЛИЙСКИ

Статья посвящена вопросам влияния языковой политики на отношение украинцев к изучению иностранного (английского) языка. Выдвигается гипотеза о том, что люди с отрицательным опытом обучения на неродном языке больше склонны испытывать такую же реакцию на изучение иностранного языка. Результаты подтверждают существование взаимозависимости между опытом образования на неродном языке и изучением иностранного языка.

Ключевые слова: билингвизм, обучение иностранному языку, мотивация, эмпирическое исследование.

A. CHESNOKOVA, M. SERGEYEVA

BILINGUAL SITUATION IN UKRAINE OR WHY UKRAINIANS DO NOT SPEAK ENGLISH

The article examines the impact of language policies on the attitude of Ukrainians towards foreign (English) language learning. The hypothesis is that people who had a negative experience with instruction in their non-native language are likely to experience the same reaction when learning another foreign language. Results indicate that there is a strong correlation between experiences with instruction in non-native language and with learning foreign languages.

Key words: bilingualism, language learning, motivation, empirical study.

УДК 811.111 + 81.42

Валентина ЯКУБА

**СПОСОБИ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ СИТУАЦІЇ ЗМІНА
МАТРИМОНІАЛЬНОГО СТАНУ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ ТА
КУЛЬТУРІ**

У статті встановлено співвідношення денотативного значення культурно-зумовленого лексикону з відповідними референтними ситуаціями та описано залежність лексичних одиниць, які позначають сватання та одруження, від етнокультурного контексту.

Ключові слова: сватання, одруження, концепт, етнокультурний контекст, культурно-зумовлений лексикон.

Взаєморозуміння людей різних націй та культур пояснюється наявністю єдиної логіко-мисленнєвої бази, на якій надбудовуються

різні концептуальні каркаси, або концептуальні картини [4, с. 11]. Мова при цьому залишається способом існування концептуальної системи, вона не утворює єдиної концептуальної системи, а виступає засобом її побудови та символічного вираження [1, с. 5]. Співвідношення між мовою, досвідом і мисленням має такий вигляд: зміст мовленнєвого акту має лише мовну форму вираження, при цьому мова не тільки відтворює зміст, але й організовує його певним способом. Отже, лінгвістична форма – не лише умова передачі змісту, але й передумова формування та реалізації цього змісту, тобто думки.

Метою цієї наукової розвідки є встановлення кореляцій між мовою, культурно зумовленими ситуаціями дійсності та концептуалізацією життєвого досвіду окремої культурно-етнічної спільноти. Концептуальний аналіз ситуації сватання і весілля дозволяє виокремити її культурно значимий семантичний компонент, встановити його категоріальний статус та одиниці мови, що його позначають. Методологічною основою дослідження слугують окремі напрямки сучасної лінгвістичної парадигми, зокрема когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія та концептуальний аналіз.

Дослідження ситуацій стало наслідком сучасних підходів до вивчення категоризації потоку особистісного досвіду людини. Події досліджувалися у двох ракурсах: у соціальній та екологічній психології – як спостерігач членує поведінку іншої людини в послідовність подій [11, с. 169] та в традиційній теорії штучного інтелекту – створювалися «слухачі оповідей», що могли «розуміти» за допомогою скриптів подій, тверджень про прості соціально зумовлені та передбачувані послідовні дії [11, с. 160].

Перший із вказаних вище підходів визначає ситуацію як дискретну величину. У її розуміння як екстралінгвістичної реальності вкладається лише те, що піддається вимірам чотирьох координат [4, с. 612]. Проте дійсність стає ситуацією, пройшовши кризу людську свідомість. Тому другий підхід ґрунтується на постулаті, що ситуація можлива лише в уявленні людини як окремих фрагментів дійсності [11, с. 21], виділених під впливом історичних, соціальних та культурних особливостей власного досвіду. Узагальнюючи власний досвід і відкладаючи його в

пам'яті, людина членує світ дійсності не за допомогою часово-просторових координат (вони служать іншим, орієнтуючим у реальному світі цілям) [12, с. 12], а за допомогою мовних засобів.

Концептуалізація є осмисленням та поняттєвою класифікацією досвіду. Від категоризації вона відрізняється лише кінцевим результатом та метою когнітивної діяльності [10, с. 167]. Концептуалізація полягає у виділенні певних мінімальних одиниць людського досвіду, у їхньому ідеальному змістовному вираженні. Категоризація ж полягає в об'єднанні таких одиниць у більші угруповання.

Мова виступає основним засобом реалізації ментальних процесів. Лексичні одиниці певної мови виражають концепти, а точніше значення, що вміщують сенсорний та динамічний досвід, втілений в окремих концептах [10, с. 35]. Більшість лексичних одиниць містять групу смислів, що взаємодіють і пов'язані між собою особливою концептуальною сіткою, тому значення окремої одиниці є по суті сіткою взаємопов'язаних смислів.

Отже, референтна ситуація ЗМС може бути представлена в ментальності людини за допомогою структур різних рівнів. Окремі концепти позначають ключові елементи ситуації ЗМС та її сутнісні властивості. Поєднуючись концептуальною сіткою, вони утворюють загальний фрейм досліджуваної ситуації, який обумовлює цілісність її сприйняття [2, с. 21], а скрипт як різновид фрейма вказує на часово-просторові зв'язки між концептами.

Ситуація сватання і весілля є частиною культурного надбання певної спільноти. Як фрагмент реальності ця ситуація втілюється в певних ритуалах, які мають власні національні особливості. Кожне окреме втілення ситуації сватання і весілля відбувається за певним зразком, але в різних ситуаціях відтворюються не всі деталі. Більш того, смисл чи призначення певних ритуальних подій з часом втрачаються і тоді або втрачаються власне ці елементи ритуалу, або вони наповнюються новими смислами [1, с. 29].

Факт культурного життя утворює концепт. Люди живуть в історичному часі, а ідеї – в ментальному або поза часом взагалі [4, с. 58]. Різні рівні асоціації дають можливість виділити такі компоненти культурного концепту: актуальний компонент – у нього входить ім'я та визначення концепта в реальних просторово-часових

координатах; додатковий компонент, що містить додаткові ознаки та деталізацію змісту концепту; внутрішній компонент – внутрішня форма схована за зовнішньою, словесною формою та включає історичні події, витоки концепту, фактори, що впливають на його структуру та функціонування.

Усі концепти можна поділити на дві основні групи: апіорні, які існують завдяки певному упорядкуванню інформації в людському мозку (сюди належать просторові та сенсорно-моторні концепти тощо); апостеріорні, або емпіричні, – концепти культури [9, с. 299]. Вважаємо доцільним називати останні лінгвокультурними концептами, оскільки незалежно від їхнього виду, концепт існує в мові та через неї виявляє свої властивості.

Лінгвокультурний концепт є складним ментальним утворенням, сформованим у єдності етнокультурного, соціокультурного та особистісного досвіду певної мовної особистості. Він має мовне і позамовне втілення [8, с. 59]. Параметрами вербально втілених культурних концептів є їхнє мовне позначення – ім'я концепта, зміст концепта – сукупність усіх мовних і позамовних засобів, які уточнюють та розвивають його значення, а також способи їхнього опису – дефініція, контекстуальний аналіз, етимологічний аналіз, коментування.

Лінгвокультурний концепт є утворенням високого ступеня абстрактності. Його можна співвіднести з кореневою морфемою [9, с. 65], але тоді б він залишився безіменним. У лінгвокультурологічних визначеннях концепту можна виокремити його зв'язок із вербальними засобами вираження, проте не існує єдиної думки щодо конкретних значущих одиниць мови, з якими співвідноситься концепт.

Концепти культури – сутності етнолінгвістичної природи, зміст яких визначається нормами побутування соціуму та особистим соціальним досвідом людини. «Люди пізнають дані концепти не шляхом зчитування відповідних словникових дефініцій, а внаслідок досвіду попередніх поколінь» [8, с. 36]. Отже, культурні концепти є одиницями знання, що повною мірою виявляють національну, соціальну й індивідуальну зумовленість.

Навіть у межах одного етносу концепти можуть мати різний зміст для різних носіїв даної культури [9, с. 32], тому А. Вежицька

розмежовує концепт-мінімум, який представляє певну реалію, але не деталізовану і спрощену, та концепт-максимум, що несе всебічну деталізовану інформацію про реалію [8, с. 121]. Культурний концепт, виражений словом, нерозривно пов'язаний із внутрішнім світом мовця, тому має як загальний, так і індивідуальний зміст.

Дослідження мовного втілення ситуації проводиться на стику культурології та лінгвістики. Культурологічні відомості не тільки доповнюють та пояснюють сучасний стан та відношення до ситуації сватання в британському суспільстві, але й слугують вагомим семантичним компонентом лексики, що використовується на позначення цієї ситуації. Детального аналізу вимагають мовні засоби втілення тих структур свідомості, що сприяють усвідомленню ситуації сватання, а саме – фрейму, його складових концептів та зв'язків між ними.

Фреймове моделювання дає можливість виходу за межі мови у семантиці: значення зумовлюється ситуаціями, або «сценами», фреймами, тобто значення визначається не засобами інших слів, а через прототипове значення, таке значення слова, яке дозволяє побудувати певну ідеальну ситуацію реального світу [11, с. 144]. Системи фреймів пов'язані сіткою пошуку інформації [2, с. 159]. Якщо запропонований фрейм не можна пристосувати до конкретної ситуації, то сітка дозволяє обрати більш доречний фрейм.

Українська лексема «сватання» за своїм семантичним та, особливо, культурологічним наповненням не відповідає англійському *proposal* [3, с. 565]. Тим більше, що в англійській мові лексеми *proposal* та *engagement* синонімічні у значенні «факт пропозиції шлюбу» [3, с. 565]. Коректніше називати сватання «пропозицією одруження», тому ми користуємося терміном «сватання» для позначення факту пропозиції та терміном «заручини» для позначення проміжку часу після нього. Таке розрізнення не суттєве для української обрядовості, але необхідне для англійської.

Заручини (*engagement*) – це проміжок часу між сватанням і весіллям. Довготривалий характер заручин вказує на причини поширеної практики співжиття партнерів у цей час. Пояснення цього факту криється в тому, що традиція та громада вимагала від обох появи на людях та участі в розвагах лише разом із

нареченим/нареченою, а коли заручини тривали роками, світ із часом сприймав пару як одружену.

Історично склалося так, що до XVIII ст. у Великій Британії правомірним вважався шлюб *per verba de praesenti* (з латинської – «за теперішніми словами»), не оформлений релігійним ритуалом вінчання у церкві. Для такого шлюбу було достатньо обміну весільними обіцянками (*I do take thee to my wife/husband*) при свідках. Тому пропозиція одружитися, зроблена при свідках, фактично була весіллям без дорогої церковної церемонії. Такий шлюб ефективно протистояв проблемі дwoжонства в суспільстві, хоча створював значні юридичні проблеми [7, с. 78].

Англійська обрядова історія має такі приклади сватання, поширені до кінця XIX – початку XX ст. серед сільської молоді, як *hand-fasting* та *fair-wedding*. *Hand-fasting*, або скріплення рук – це своєрідний ритуал заручення, молоді люди давали обіцянку вірності та любові, тримаючи скріплені руки над потоком чистої джерельної води або над каменем-мегалітом (або священним каменем); його називали *swearing stone*, *bridal stone*, *brothal stone* [5, с. 49]. Інший обряд, *fair-wedding*, ярмаркове весілля, було свого роду випробувальним шлюбом, що закріплювався на ярмарку в День урожаю (1 серпня) терміном на один рік та один день. Практично це був не шлюб, а заручини, але після закінчення терміну відносини та обов'язки між молодятами припинялися, якщо за цей час вони не одружилися.

Церква вимагала лише релігійного ритуалу для легалізації подружніх відносин, церковні ж нововведення не приймалися народом, що вже виробив простіші звичаї. Більш того, конфлікти в самій церкві та між конфесіями призводили до того, що майже в кожному приході існували свої вимоги до церемонії, і тільки 1604 року були прийняті загальні церковні канони весільного ритуалу [6, с. 83].

Проте церковна церемонія була не єдиною законною формою шлюбу. Офіційно дозволеним був також письмово закріплений шлюб, для якого було достатнім придбати ліцензію (*marriage license*) та оформити її, а також укласти контракт між батьками молодят, у якому обумовлювався фінансовий бік шлюбу за умови усної згоди. Коли парламент 1754 року прийняв положення про єдиний

легальний шлюб – церковний (із записом у церковно-приходській книзі), англійці надали перевагу одруженню в сусідній Шотландії; у найближчому прикордонному селищі Гретна Грін церемонію міг проводити навіть хазяїн таверни при будь-яких свідках у будь-який час. Тому в 1863 році знову дозволяють громадянський шлюб та продають ліцензії [6, с. 164].

Культура як діяльність людини, пов'язана з трьома аспектами людської діяльності: когнітивним, мовним та культурним у їх взаємодії. Ми також урахуємо результат такої людської діяльності, який представляє культуру як продукт, що формується з часом і являє собою систему складних відносин між способами представлення знань та ціннісними установками [4, с. 32]. Мова є частиною культури як продукт креативної мовної діяльності людини. Більш того, мова є головним носієм і сховищем надбань культури.

Одиниці мови містять загальний зміст, але конкретне значення певної одиниці може існувати поза межами мови, у культурно-семіотичній сфері людської діяльності [1, с. 181]. Культурологічний компонент у мові відзначається тим, що семантичний зміст його складників доповнюється історично усталеним змістом, обумовленим кількома подібними ситуаціями дійсності. Адекватне сприйняття культурно зумовленої лексеми неможливе без знання відповідного культурного фрагменту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Chafe W. Some Thoughts on Schemata // *Theoretical Issues in Natural Language Processing*. – N.Y. : Cambridge, 1975. – P. 32–56.
2. Clausner T.C., Croft W. Domains and Image Schemas // *Cognitive Linguistics*. – 1999. – Vol. 10–1. – P. 1–31.
3. Collins Thesaurus / Ed. by A. Foy. – Glasgow : Harper Collins Publishers, 1995. – 1070 p.
4. Schiefler R. Culture and Cognition: The Boundaries Of Literary And Scientific Inquiry. – Ithaca : Cornell University Press, 1992. – 269 p.
5. The Family Law and Society. Cases and Materials. – London, Dublin, Edinburgh : Butterworths, 1991. – 713 p.
6. Thompson E.P. Customs in Common. – London : The Merlin Press, 1991. – 548 p.

7. Брак у народов северной и северо-западной Европы. – М. : Наука, 1990. – 176 с.

8. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание : [пер. с англ.] / А. Вежбицкая. – М. : Русские словари, 1996. – 411 с.

9. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.

10. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения. / Е. С. Кубрякова. – М. : ИЯ РАН, ТГУ, 1997. – 331 с.

11. Тищенко О. В. Обрядовий стереотип: когнітивно-семіотична і лексична категоризація. / О. В. Тищенко // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ, Філологія. Педагогіка. Психологія. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2000. – Вип. 2. – С. 14–22.

12. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. / І. Б. Штерн. – К. : АртЕк, 1998. – 335 с.

13. Яскевич Т. В. Репрезентация фрейма «выбор» в современном английском тексте (на материале глагольной лексики): автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Т. В. Яскевич. – Иркутск, 1998. – 16 с.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2011

В. ЯКУБА

СПОСОБЫ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ СИТУАЦИИ ИЗМЕНЕНИЕ МАТРИМОНИАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ И КУЛЬТУРЕ

В статье установлено соотношение денотативного значения культурно-обусловленного лексикона с соответствующими референтными ситуациями и описана зависимость лексических единиц, обозначающих сватание и свадьбу, от этно-культурного контекста.

Ключевые слова: сватание, свадьба, концепт, этнокультурный контекст, культурно-обусловленный лексикон.

V.YAKUBA

CONCEPTUALIZATION WAYS FOR THE SITUATION OF THE CHANGE OF MATRIMONIAL STATE IN THE ENGLISH LANGUAGE AND CULTURE

The article deals with the correlation between the denotational component of the situation-bound lexicon and the corresponding referent situations. It also describes the dependence of lexical units denoting proposal and marriage on the ethnic and cultural context.

Key words: proposal, marriage, concept, ethno-cultural context, situation-bound lexicon.